

İlyas TEKİN

Eğitimci/Yazar (E.Milli Eğt.Md)

GİRİŞ:

“Üç aylar” diye bilinen **Recep, Şaban, Ramazan** aylarının ikincisi **Şaban** ayındayız. “**Kandil gecesi**” denilen 5 mübarek gecenin 4’ü bu ayların içindedir.

Son yıllarda kandil gecelerini inkâr eden bir damar türedi. Güvenilmesi gereken koca kitaplarda; “**Kandil gecesi yoktur veya kandil gecesinde namaz, oruç, ibadet yoktur; âdet, gelecek, hatta cahillerin uydurduğu bid'atmış!**” diye yazıyorlar, söylüyorlar da. Hem de esas bunları tavsiye etmesi gereken kişiler. Bazıları da bilerek ya da bilmeyerek buna alet oluyor. Belki insanlar iki rek’at namaz kılacak, oruç tutacak, başlarlar kafa karıştırmaya. Sadece kendilerine değil, başkalarına da zarar veriyorlar, itikatlarını bozuyorlar. Bunlar doğru değildir

Şüphesiz ki bu 5 mübarek geceden, diğer zamanlarda farz, vacip ve sünnet olan ibadetleri yapmadan, sadece bu geceleri değerlendirmek anlamı çıkmaz. Asla böyle bir ima dahi yoktur. Aksine sair zamanlarda üzerine düşeni yapmakla beraber fazladan bu geceleri değerlendirmek tavsiye edilmiştir.

a) Mübarek geceler:

Dayandıkları şey, Osmanlı Padişahı **II. Selim** döneminde (1566-1574) camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakılarak kutlandığı için bu gecelere “**kandil geceleri**” denilmesi.¹ Sanırsınız o tarihten önce mübarek gün ve geceler yokmuş. Aslında bu durum bile kendi iddialarını çürütmektedir. Eğer bu gecelerin bir özelliği yok idiyse, neden **Osmanlı** bu gecelerde minarelerde kandil yaktı? Şart da değil ama demek ki bir sebebi var.

Hâlbuki mübarek aylar, mübarek gün ve gecelerin bazıları, ta **Âdem** (as)’a kadar dayanır. Belki “**kandil**” kelimesi şaşırtıyor. Ama bu **Türkçede** böyle kullanılıyor. Aslı “**mübarek gece**”dir. Kur’an-ı Kerim’de ve hadisi şeriflerde böyle geçer. Hepsisi zaten beş tane.

Mevlid, Regâib, Miraç, Berat ve Kadir gecesi. Bunlara **Cuma** ile **Terviye, Arefe** ve **Bayram** günü ve gecelerini de ilave edebiliriz. Hepsinin mesnedi vardır. Bu gecelerde fazladan namaz kılınır, ibadet yapılır, bayram günleri hariç, gündüzleri de oruç tutulur. Şüphesiz ki, farz-vacip değil, bir zorunluluk yok, ama sevabı çok. Hem mübarek geceler başka nasıl değerlendirilir?

Son devir **Osmanlı** ve **Cumhuriyet** dönemi İslam âlimlerinden **Mehmed Zihni Efendi** (1846-1913) “**Nimeti İslâm**”² ve **Ömer Nasuhi Bilmen** (1883-1971) “**Büyük İslâm İlmiha-li**”nde (başka da var)³ bu mübarek 5 geceden ve kılınması uygun görülen namazlardan bahsetmektedirler.

İki mübarek gece **Recep** ayındadır. Birincisi **Regâib**, ikincisi de **Miraç** gecesidir.

b) Faziletli aylar:

En faziletli ay **Ramazan** ayı ve en faziletli gece **Kadir** gecesidir. **Ramazan**’dan önce gelen **Recep** ve **Şaban** ayları da çok faziletlidir.

İsmail Hakkı Bursevî (ks), **Rûhul-beyân** tefsirinde konuyu şöyle özetliyor:

“İlim ehli, **Ramazan** ayının en faziletli ay olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Kur’an-ı Kerim bu ayda indirildi. Sonra Rebîul-Evvel ayı. Çünkü bu ayda **Rahman**’ın habibi, sevgili **Peygamberimiz** doğdu. Sonra **Recep** ayı. Çünkü bu ay, 4 haram aydan biridir. Sonra **Şaban** ayı. Çünkü o, **Rahman**’ın habibinin ayıdır; o ayda ameller ve eceller (her şey) taksim edilir ve iki büyük ayın arasındadır. Sonra **Zilhicce**, hac ayı ve ilk on günü. Sonra **Muharrem** ayı ki **Peygamberler** ayı ve **Harâm** ayların birincisidir...”⁴

Şöyle devam ediyor:

“**Hz. Allah** (cc), bir kulunu sevdiği zaman, böyle kıymetli zamanlarda o kuluna salih ameller-ibadetler yapmayı nasip eder;

sevmediği kimseye de kötü ameller nasip eder (kul ister, O yaratır) ve o kişi böyle güzel zamanların bereketinden mahrum kalır. Onun için mübarek zamanlarda gaflet göstermemek lazım."⁵

Şaban ayının tamamı faziletlidir. Zira sevgili peygamberimiz Ramazan'dan sonra en çok "kendisi için en sevimli ay" olarak bildirilen⁶ Şaban ayında oruç tutardı. Nitekim Hz. Âişe (ra) validemiz, şöyle anlatıyor:

"Resûlullah'ın Şaban ayında oruç tuttuğu kadar, başka hiç bir ayda (fazladan) oruç tuttuğunu görmedim";

"Şaban ayını, pek az günü müstesna, oruçlu geçirir; hatta (bazen) Şaban ayında baştan sona kadar oruç tutardı."⁷

Bunlar yüce Allah'ın (cc) kullarına bir lütfü. İstiyor ki, kulları bunları vesile kılarak tövbe istiğfar etsinler, daha çok ibadet ve iyilik yap-sınlar.

c) Berat gecesinin önemi.

Tamamı mübarek olan Şaban ayının tam ortası (14'ü 15'e bağlayan gece) Berat gecesidir. **Berat**, kelime olarak "beraat etme, temize çıkma, ceza ve sorumluluktan kurtulma" demektir. Bu gece de, hakkıyla değerlendirenler için (kul hakkı hariç) günahlardan kurtulma gecesidir. Bu nedenle bu geceye "mübarek gece", "rahmet gecesini" ve "belge gecesini" de denir.

Hz. Ali (kv)'nin rivayet ettiği bir hadisi şerifte peygamberimiz şöyle buyurdu:

"Şaban ayının yarısı olduğu zaman, o geceyi ibadetle ihya edin, gündüzün de oruç tutun. Çünkü Allah Teâlâ, o akşam güneşin batmasıyla birlikte, dünya semasına tecelli eder ve şöyle buyurur:

'Af olmak isteyen yok mu, onu affedeyim; rızık isteyen yok mu, ona rızık vereyim; hastalıktan kurtulmak isteyen yok mu, ona sıhhat-afiyet vereyim. Bir isteği olan yok mu?' diye sabaha kadar devam eder."⁸

Berat gecesinin fazileti daha çok hadisi şeriflere dayanmakla beraber, **Duhân** süresinin ilk 6 ayeti kerimesinde geçen "Mübarek Gece" ve "Hikmetli her iş o gecede ayırt edilir." cümlesi, hem **Kadir** gecesine ve hem de **Berat** gecesine işaret sayılır ve bu âyeti kerimelerin tefsirinde bu gecenin fazileti hakkında bilgi verilir.⁹

Şöyle ki: "O apaçık kitaba andolsun ki, biz onu gerçekten mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz, onunla insanları uyarmaktayız. O gecede her hikmetli iş, tarafımızdan bir emirle ayrılır. Gerçekten biz Rabbin tarafından bir rahmet olarak peygamberler göndeririz. Şüphesiz ki O, her şeyi işitir ve bilir."¹⁰

Burada özellikle 3. âyeti kerimedeki "mübarek gece" ile ilk akla gelen **Kadir** gecesidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in **Kadir** gecesinde indirildiğini bildiren bir sûre¹¹ olduğu gibi; **Ramazan** ayından bahseden âyeti kerimede¹² de Kur'an-ı Kerim'in bu ayda indirildiği bildirilmektedir. **Ramazan** ayında bulunan **Kadir** gecesini, Kadir sûresinde üç defa geçmektedir.

Birçok müfessir, bu "mübarek gece"nin **Berat** gecesini de olabileceğini beyan etmektedir.

Çünkü Kur'an-ı Kerim'in bir toptan **Levh-i Mahfuz**'dan dünya semasına indirilişi, bir de âyet âyet, peygamberimize indirilmesi var ki, 23 senede tamamlanmıştır. Bu sebeple bir "inzâl" bir de "tenzîl" var.¹³ Ehline malum olduğu üzere aslında ikisi de "indi" manasındaki "nezele" kökünden; "inzâl" "if'al", "tenzîl" ise "tef'il" babından gelir. Aralarında bazı farklar vardır.

Fahrudin er-Râzî, Zemahşerî ve bazı müfessirler, "tenzîl"i Peyderpey, "inzâl"i ise bir defada yapılan indirilmeyi ifade ettiğini belirtirler.¹⁴

İnzâl, Kur'an-ı Kerim'in toptan **Levh-i Mahfuz**'dan dünya semasına inşi; tenzil ise, **Kadir** gecesini âyet âyet peygamberimize inmeye başlamasını ifade eder.¹⁵

d) Berat Gecesi, 5 sebepten dolayı faziletli.

Kaynaklarda açıklandığına göre; bu geceyi diğer gecelerden faziletli kılan 5 sebep vardır.¹⁶

1: Hikmetli her işin sahiplerine tevdi edilmesi

Bir sene içerisinde meydana gelecek olayların (doğacaklar, ölecekler, iyi ve kötüler, kimlerin başına neler gelecek, hayırlar, şerhler, rızıklar, eceller, savaşlar, deprem vs.) ve bütün işlerin yazılmasına bu gece başlanır ve **Kadir** gecesinde tamamlanarak ilgili meleklerle verilir.¹⁷

Nitekim Ömer Nasuhi Bilmen bu geceyi şöyle özetler:

“**Leylei Beratta mahlûkatın bir sene içindeki rızıklarına, zengin veya fakir, aziz veya zelim olacaklarına, ihya ve imate edileceklerine (doğacak ve öleceklerine), ecellerine ve hacıların adetlerine dair tarafı ilâhiden meleklerle malumat verileceği beyan olunmaktadır.**”¹⁸

2: Yapılan ibadetlerin çok faziletli olması.

Hız, Âişe (ra) validemiz: “**bu gece sevgili Peygamberimizi göremeyince aramaya başladığını; sonra bulduğunu, gece sabaha kadar ibadet yaptığını, secdeye kapanarak dua ettiğini ve peygamberimizin: ‘Allah Teâlâ, bu gece Benikelb kabilesinin koyun sürüsünün tüylerinden daha çok insanı affeder’ buyurduğunu**” haber veriyor.¹⁹

Benikelb, o devirde koyun sürüsü çok olan bir kabile idi. O zaman inananların sayısı belki o kadar çok da değildi, ama çokluğuna işaretle, ilerde sayılarının artacağını ve bu kadar çok insanın affedileceğini müjdeler. .

3: Akşamdan sabaha kadar rahmet olması.

Yukarıdaki hadisi şerifler buna işaret eder. Buna bağlı olarak dünyadaki en güzel su olan **Zemzem** suyunun artması da bu gecenin özelliklerindendir.²⁰

4: Umumi af ilan edilmesi.

Yukarıdaki hadisi şerifte bu durum da izah ediliyor. Bazıları şöyle düşünebilir: Senenin tamamında hep kötülük yapan, kul hakkı yiyen bir kişinin günahları, bir gecede yaptığı ibadetlerle nasıl af edilir?

Doğru. **Kul hakkı, hiçbir zaman, hiçbir mekânda, hiçbir ibadetle affedilmez.** Zira kul hakkına yüce Allah (cc) karışmaz; istese affeder ama etmez; bu yetkiyi sadece hak sahibine tanımıştır; onu ancak hak sahibi affedebilir. O kadar önemli ki, şehitlerin bile kul hakkı affedilmez. Öbür tarafta bütün haklar, mutlaka sahiplerine verilecektir. Ancak kul hakkı dışında da bu gece ilan edilen umumi aftan bile yararlanamayan bazı kişiler vardır. Hadisi şerifte bildirildiğine göre bunlar şunlardır:

Müşrikler (ortak koşanlar), **kâhinler** (gaibden haber verenler), **sihir yapanlar**, **çok kindar olanlar**, **içkiye düşkün olanlar**, **zina yapanlar** ve **anne-babasına asi olanlar**, bu gecedeki aftan bile yararlanamazlar.²¹

5: Peygamberimize şefaatin tamamının verilmesi

Çünkü O, ümmetine şefaet etmek için Rabbimize yalvarmış ve bu ayın 13. gecesini üçte biri; 14. gecesini üçte ikisi ve 15. gece de tamamına şefaet etme hakkının verildiği kaynaklarda belirtilmektedir.²²

Dolayısıyla sevgili Peygamberimiz, Hz. Allah (cc)’ın izniyle, yine O’nun izin verdiklerine (hak edenlere, layık olanlara) şefaet edecektir. Şefaet, bazılarının zannettiği gibi, asla torpil değildir. (Ayrı bir konudur.)²³

e) Namaz ve geceleri ihya.

Bazıları için hadisi şerifler yeterli gelmiyor; hemen “**Kur’an’da var mı?**” diye soruyorlar. Aslında her hadisi şerifin Kur’an-ı Kerim’de bir mesnedi vardır ve arada çelişki olmaz. Çünkü ikisi de vahye müstenittir. Hadisi şerifler âyeti kerimeleri açıklar ve uygulamayı gösterir. Din esas itibarıyla bu iki delile dayanır, kitap ve sünnet. İkisi bir bütündür, biri olmadan olmaz.

Şunu da kaydetmekte fayda vardır:

En önemli ibadetler olan 5 vakit namazın, cuma, bayram ve vitir namazlarının kaç rek’at olduğu, nasıl kılınacağı; orucun nasıl tutulacağı, zekâtın nelerden, ne kadar verileceği ve haccın nasıl yapılacağı da Kur’an-ı Kerim’de geçmez. Bunları peygamberimiz hem uygulamış ve hem de öğretmiştir.

İbadet deyince ilk önce namaz akla gelir. Namaz hakkında 100 kadar âyeti kerime²⁴ ve çok sayıda hadisi şerif var. Gece namazı, gündüz kılınan namazdan daha faziletlidir.

I- Âyeti kerimeler:

“**Kur’an’da var mı?**” diye soruyorlar ya. Var işte. Hem de bütün zamanlar için geçerli olmak üzere.

1-“**İbadet edenler övülmekte**”,²⁵

2-“**Müslümanların iyi/hayırlı işlerde birbiriyle yarışması**”²⁶ ve

3-“**İyilik ve takvada yardımlaşmaları**”²⁷ teşvik edilmekte; cennete gidecek takva sahiplerinden bahsedilirken:

4- “**Onlar, geceleri az uyur ve seher vakitlerinde istiğfar ederler.**” buyurulmaktadır.²⁸

5- “Gecenin bir kısmında da kalk ve sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere tehec-cüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud’a (en büyük şefaath makamına) ulaştır-sın.”²⁹

Teheccüd namazı, sadece peygamberimize mahsus olmak üzere farz/vacip idi; ümmetine de sünnet/müstehap/menduptur.³⁰

6- “Yoksa o, gece saatlerinde kalkan, secdeye kapanıp, kıyama durarak daima vazifesini yapan, ahireti hesaba katan ve Rabbinin rahmetini uman kimse gibi olur mu?”³¹

7- “Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da O’nu tespih et.”³²

8- “Gecenin bir kısmında ve yıldızların batı-sında da O’nu tesbih et.”³³

9- “Gecenin birazı hariç olmak üzere gecele-yin kalk (namaz kıl).”³⁴

10- “Şüphesiz Rabbin senin, gecenin üçte iki-sine yakın kısmını, yarısını ve üçte birini ibad-etle geçirdiğini biliyor.”³⁵

11- “Gecenin bir kısmında O’na secde et; gecele-yin de O’nu uzun uzadıya tespih et.”³⁶

II- Hadisi şerifler:

1-“Namaz dinin direğidir.”³⁷;

2- " Gözümün nuru namaz.”³⁸;

3- "O iki rek'at namaz, bana dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır.”³⁹;

4- “Kulun Rabbine en yakın olduğu an, secde halidir. Bu sebeple secdeye çok dua ediniz.”⁴⁰

5-“Farz ve vacip ibadetleri hakkıyla yerine getirenlerin kurtuluşa ereceğini müjdele-yen”⁴¹ sevgili peygamberimiz:

6- “Nafile (fazladan) ibadet yapanların Al-lah’ın sevgili kulları olduğu” belirtilerek⁴² - kendilerine, ailelerine ve topluma karşı görevle-rini ihmal etmemek ve ölçüyü kaçırmamak şartıyla-⁴³

7- “Nafile ibadeti teşvik etmiş”⁴⁴;

8- “Ahirette farz ibadetlerdeki eksiklerin na-file ibadetlerle tamamlanacağını bildirmiştir.”⁴⁵

Bunları söylerken “kendisi de yüce Allah (cc)’ın bağışlamasına mazhar olduğu (günah-tan korunduğu) halde”⁴⁶;

9- “Şükreden bir kul olma gayretini asla ih-mal etmeyerek farzların dışında çokça ibadet yapmış”⁴⁷;

10- “Bazı mübarek gün ve gecelerin değ-erlendirilmesini tavsiye etmiştir.”⁴⁸

11- Hadisi kudsî: "Allah Teâlâ şöyle ferman buyurdu:"

"Kim benim veli kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım ibadetleri eda etme-sidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşt-maya devam eder, sonunda ben onu severim. Ben onu bir sevdim mi artık ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen aya-ğı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, ko-rurum.”⁴⁹

Bu âyeti kerime ve hadisi şerifler, özellikle son hadisi kudsî çok şey ifade eder. Tabii ki sahte-le-riyle karıştırmamak lazım.

III- Fıkıh kitapları:

Bu âyeti kerime ve hadisi şeriflere istinaden bütün fıkıh kitaplarında “Gece Namazı”, “Ge-celeri ihya”, “Nevâfil” ve “Tatavvu” (nafile-fazladan kılınan namaz) bölümleri vardır. Te-heccüd namazı, Kuşluk namazı, Evvâbin na-mazı, Tesbih namazı, Tevbe namazı, Hacet namazı, (yağmur duası için) İstiska namazı ve İstihare namazı müstehap, menduptur. Bunlar sadece bu 5 geceye mahsus da değildir.

Özellikle İbni Âbidin, özel bölümler halinde: “gece namazı, bayram gecelerini, Berat gece-sini ve Ramazan’ın son on gecesini ile Zilhic-ce’nin ilk on gecesini ihya, Regâib, İstihare, Tesbih ve Hacet namazlarından bahsetmekte-dir. Diğerleri de.”⁵⁰

Daha ne olsun, nasıl anlatılması lazım?

IV-Teravih namazı da böyledir.

Teravih namazı, erkek ve kadınlara sünneti aynî müekkededir. Yani herkese ayrı ayrı kuv-vetli sünnettir. İslâm âlimleri bu konuda görüş birliğindedir. Cemaatle kılınması ise sünneti kifayedir.⁵¹ Yani bazılarının bu namazı cemaat-le kılmasıyla sünnet yerine getirilmiş olur.

Teravih namazı, vaktin sünnetidir, orucun sünneti değildir. Bu sebeple Ramazan'da oruç tutamayan hasta ve yolcuya da sünnettir.⁵²

Sevgili Peygamberimiz: "Allah, size Ramazan orucunu farz kıldı, ben de gecelerini ihya etmenizi sünnet kıldım. Her kim inanarak ve sevabını yalnız Allah'tan umarak gündüzü oruçla, geceyi de namazla ihya ederse, anasından doğduğu gün gibi günahlarından temizlenmiş olur."⁵³

Burada "**geceleri ihya**"dan maksadın teravih namazı olduğu, peygamberimizin ve ashabının uygulamaları ile sabittir. Şüphesiz ki, kul hakkı bu aftan da müstesnadır.

Teravih namazını başlangıçta mescitte cemaate bizzat kıldıran sevgili Peygamberimiz, ümmetinin yükünü artırabileceği endişesiyle bu uygulamadan vazgeçmiş; fakat ashabına evlerinde kılmalarını tavsiye etmiştir. Son yıl ve son on gün içinde olduğundan, O'nun bu namazı iki veya üç gece mescitte ashabına kıldırıldığı; cemaatin mescide sığmayacak kadar çoğaldığını görünce (Tecridi Sarîh'e göre dördüncü gece) mescide çıkmadığı ifade edilmektedir.⁵⁴

Soranlara sebebini şöyle açıklamıştır:

"Gece (teravih) namazı üzerinize farz olur da sonra size zor gelir (kılamazsınız) diye korktum."⁵⁵

Bu çok önemlidir. Mübarek geceler de böyledir. İlla da âyet isterseniz, o zaman da farz veya vacip olur.

Onun için **İmam Azam Ebû Hanife** (r.aleyh) şöyle diyor:

"Teravih namazı sünneti mütevatir (yalan üzerinde birleşmeleri aklen ve adeten mümkün olmayan râviler topluluğunun, her nesilde, kendileri gibi bir topluluktan alıp naklettikleri işitme ve görmeye dayanan hadis)⁵⁶ **ile sünneti müekkede olup terk edilmesi caiz değildir. Çünkü nebî (sa) bu namazı hem kıldı ve hem de mescidde cemaate kıldırды; sonra da neden kıldırmadığı hususunda mazeretini bildirdi.**"⁵⁷

f) Berat gecesinde namaz:

Şüphesiz ki, bu gece mümkün olduğu kadar kaza veya nafil namaz kılmak, Kur'an-ı Kerim okumak, tövbe-istiğfar etmek, hayır ve dua ile gündüz de oruç tutmak tavsiye edilmiştir.

Gün, akşamdan başladığı için, gündüzü o geceyi takip eden gündür. Ama karşılamak için öncesinde de oruç tutmak sevaptır.

Bazı âlimler: **"bu gecede kılınacak namazın en azı iki, ortası yüz ve en fazlası da bin rek'attır."** demişlerdir.⁵⁸

Hadisi şeriflere uygun olarak, (minarelerde kandil yakılmaya başlandığı **II. Selim** devrinden itibaren değil) ashabı kiramdan itibaren bu gece Müslümanların kıldığı ve "**Hayır Namazı**" dedikleri 100 rek'at bir namaz vardır.⁵⁹ En fazlası budur zaten, diğerleri 4-12 rek'at.

Her rek'atte bir **Fâtiha** ile 10 **İhlâs** okunur ve 2 rek'atte selam verilir. Arzu edenler her rek'atte bir **Fâtiha** ile 100 (yüz) **İhlâs** okuyarak 10 rek'at da kılabilirler. Yahut her rek'atte 50 **İhlâs** okunursa, o zaman 20 rek'atte tamamlanır. Önemli olan bu namazda 1000 (bin) **İhlâs** süresinin okunmasıdır. Hadisi şerife göre, **ihlâs** sûresi, Kur'an-i Kerim'in üçte biri sayılır.⁶⁰

Kim ne kadar kılabilirse onun sevabını alır. Bir zorunluluk yok. Hem peygamberimiz, bu gecelerde fazladan namaz kıldığını ve gündüzleri de oruç tuttuğuna göre -ki her ayın 13, 14 ve 15. günleri oruç tutardı-⁶¹ bize onu örmek almak düşmez mi?

Merhum **Hamdi Yazır, İsmail Hakkı Bursevî, Râzî, Keşşâf** ve bazı âlimlerin bu namazla ilgili naklettikleri bir hadisi şerifle bitirelim:

"Her kim Berat gecesinde her rek'atte bir Fatiha ile on İhlâs okuyarak yüz rek'at namaz kılsa, Allah Teâlâ ona yüz melek gönderir. Bunlardan otuzu onu cennetle müjdelere, otuzu cehennem azabından korur, otuzu dünyada başına gelebilecek bela ve musibetleri defeder, onu da şeytanın hile ve vesvesesinden onu muhafaza eder."⁶²

Zemahşerî'nin tefsirinde kaydettiğine göre; **"Bu gece bu namazı (ihlâs ve samimiyetle) kılanın, duası kabul edilir ve haceti karşılanır."**⁶³

SONUÇ:

Üç aylar, haram/hürmetli aylar ve mübarek gün ve geceler vardır. 5 Mübarek gecenin 4'ü bu üç aydadır. **Mevlid** kandili ise sevgili peygamberimizin doğduğu gece olan **Rebiul-evvel** ayının 12. gecesidir.

Bu gecelerde kazası olan, kaza namazı kılar, olan da olmayan da nafile namaz kılar, (zira hadisi şerife göre, ihtiyaç olduğunda farzlar nafilerle tamamlanacaktır); Kur'an-ı Kerim okur, tövbe-istiğfar eder. Yukarıda adı geçen namazlardan istediğini kılar. Özellikle **Hacet** namazı. **Şaban** ayını ve **Berat** gecesini ihya etmeye çalışalım; kendimiz, geçmişlerimiz, ülkemiz, vatanımız ve milletimiz için kavli ve filî olarak dua edelim. İstemesini bilirse, yüce yaratan bizi boş çevirmez.

“Hayra ve hidayete çağıran, vesile olan onu işleyen gibidir.”⁶⁴ Tabii ki tersi de öyledir.

Dualarımız kabul, **Berat** gecemiz mübarek olsun. Yüce Allah (cc), ülkemizi, vatanımızı, milletimizi her türlü tehlikelerden/felaketlerden muhafaza eylesin.

1- İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2011, c: 24, s: 300-301.

2- Mehmed Zihni Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 325-327.

3- Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 205-206; ayrıca bkz. Ali Fikri Yavuz, İslâm İlmihali, İstanbul 1979, s: 529-532.

4- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân tefsiri, İstanbul 1969, c: 3, s: 423.

5- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân tefsiri, İstanbul 1969, c: 3, s: 423.

6- Neseî, Sıyam, 70; Ahmed bin Hanbel, 6, 188; bkz. Wensinck, A.j, el-mu'cemül-müfehres li-elfâzi'l-hadîsi'nebevi (Concordance), Leiden 1936, c: 3, s: 207.

7- Buhârî, Savm, 52, 53; Müslim, Sıyam, 176, 177; Tirmizî, Savm, 36; Ebû Dâvûd, Savm, 59; İbni Mâce, Sıyam, 30; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 463; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 13, s: 254; Diğer hadisi şerifler için bkz. Münzirî, et- Terğîb vet-Terhîb, Kahire 1937, c: 2, s: 240-241.

8- İbni Mâce, İkame, 191; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 463; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 13, s: 256; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmîl- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 19, s: 101; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 111; Münzirî, et- Terğîb vet-Terhîb, Kahire 1937, c: 2, s: 242-243; Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâeddin, Râmuz'ul-ehâdis, İstanbul 1400, s: 61; bkz. Fetvâlar, DİB, İstanbul 2019, s: 158.

9- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 237-239; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 462; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmîl- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 19, s: 99; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-

1993, c: 8, s: 33; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 13, s: 250-253; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 110-111; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâya'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 8, s: 58; Begavî, Tefsîrül-Begavî Meâlimü't-tenzîl, Riyad 1412, c: 7, s: 228; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4293-4295; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 402; Beydâvî, Kadî Beydâvî tefsiri, Kahire 1964, c: 2, s: 200; Kur'an-i Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV, Komisyon, Ankara 2012; s: 495.

10- Duhân sûresi /44, âyet: 1-6.

11- Kadir sûresi /97, âyet: 1-5.

12- Bakara sûresi /2 âyet: 185.

13- Bkz. Âli İmrân sûresi /3, âyet: 3; İsrâ sûresi /17, âyet: 105-106; Furkan sûresi /25, âyet: 32; Burûc sûresi /85, âyet: 21-22.

14- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 9, s: 170, c: 21, s: 68-69, c: 24, s: 79, c: 27, s: 240, c: 31, s: 125-126; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 3, s: 559, c: 5, s: 464-465; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâya'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 8, s: 58; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 8, s: 33; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 11; Şevkânî, Fethü'l-Kadîr, Beyrut 2007, s: 1349; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmîl- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 19, s: 99-100; bkz. Sofuoğlu, Mehmed, Tefsire Giriş, İstanbul 1981, s: 17-18; Doç. Beki, Niyazi, Kur'an'da İnzal ve Tenzil Kavramları, DergiPark, sayı: 57, s: 225-268.

15- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 240; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 462-464; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 8, s: 33; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmîl- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 19, s: 99-100; Şevkânî, Fethü'l-Kadîr, Beyrut 2007, s: 1349; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 111; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâya'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 8, s: 58; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4293-4295; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul- Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 401; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 200.

16- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 239; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 462; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 13, s: 252-256; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4293-4294; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 403; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 200.

17- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 239, 241; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 462, 465; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmîl- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 19, s: 100-101, 102; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 113; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâya'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c:

8, s: 58; Begavî, Tefsîrû'l-Begavî Meâlimü't-tenzîl, Riyad 1412, c: 7, s: 228; Yazır, Hamdi, Hak Dini Ku'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4295; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 404; Mehmed Rahmi Efendi, Tefcîrüt-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 206-207.

18- Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 205; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâya'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 8, s: 58.

19- Tirmizî, Savm, 38, 39; İbni Mâce, İkame, 191; Ahmed bin Hanbel, VI, 176, 238; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 239; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 462-463; Kurtubî, el-Câmiğu li ahkâm- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 19, s: 101; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 13, s: 257-259; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 111; Münzirî, et- Terğîb vet-Terhîb, Kahire 1937, c: 2, s: 241; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4293.

20- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 239; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 465; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâya'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 8, s: 58; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c:6, s:4293-4294; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 403- 404; Mehmed Rahmi Efendi, Tefcîrüt-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 209.

21- Tirmizî, Savm, 38, 39; İbni Mâce, İkame, 191; Ahmed bin Hanbel, VI, 176, 238; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 239; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 462-464; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 13, s: 257-259; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil- Azîm, Riyad 1420-1999, c: 7, s: 245-246; Şevkânî, Fethü'l-Kadîr, Beyrut 2007, s: 1349; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c:6, s:4293-4294; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul- Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 404; Münzirî, et- Terğîb vet-Terhîb, Kahire 1937, c: 2, s: 241/3.

22- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 239; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 463; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 111-112; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 13, s: 252-256; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 404; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c:6, s: 4294; Mehmed Rahmi Efendi, Tefcîrüt-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 209.

23- Bkz. Tekin İlyas, Şefaât, Okulların Sesi gazetesi, 30/03/ 2018.

24- Muhammed Fuad Abdul-Bakî, el-Mu'cem'ul-muferhres li elfâzi'l-Kur'anil-Kerim, Beyrut tarihsiz, s: 412-414.

25- Tevbe süresi /9, âyet: 112; Zümer süresi /39, âyet: 9.

26- Mâide süresi /5, âyet: 48.

27- Mâide süresi /5, âyet: 2.

28- Zâriyât süresi /51, âyet: 17-18. Bkz. Âli İmrân süresi /3, âyet: 13.

29- İsrâ süresi /17, âyet: 79.

30- Bkz. İbni Âbidin, Reddul-muhtar aled-durriel-muhtar, Beyrut tarihsiz, c: 1 s: 458-465; İbrahim Halebî, Halebî Sağır, İstanbul 1973, s: 247-249; Mehmed Zihni Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 320-328; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 204-212; Ali Fikri Yavuz, İslâm İlmihali, İstanbul 1979, s: 170-174.

31- Zümer süresi /39, âyet: 9.

32- Kaf Süresi /50, âyet: 40.

33- Tûr süresi / 52, âyet: 49.

34- Müzemmil süresi /73, âyet: 2.

35- Müzemmil süresi /73, âyet: 20.

36- İnsan süresi /76, âyet: 26.

37- Tirmizî, İman, 8; Ayrıca Bk. İbni Mâce, Fiten, 12.

38- Neseî, İşretün-nisa, 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/128,199, 285.

39- Müslim, Kitabü salatil- müsafirin, 14.

40- Müslim, Salât 215; Nesâî, Mevakîf, 35, Tatbîk 78; Tirmizî, Daavat, 118; Ahmed bin Hanbel, II, 421.

41- Buhârî, İman, 34, Savm, 1, Zekât, 1; Müslim, İman, 8, 9, 15.

42- Buhârî, Rikak, 38; Müsned, VI, 256.

43- Buhârî, Nikâh, 1.

44- Müslim, Müsâfirîn, 103; Ebû Dâvûd, Tetavvu, 7; Tirmizî, Vitr, 15.

45- İbni Mâce, İkametü's-salât, 202; Ebû Dâvûd, Salât, 144, 145; Tirmizî, Salât, 188; Neseî, Salât, 9.

46- Feth süresi /48, âyet: 2.

47- Buhârî, Teheccüd, 6, Tefsîrû süre 48, 2; Müslim, Münafikîn, 79-81; Tirmizî, Salât, 187; Neseî, Kıyâmül-leyl, 17; İbni Mâce, İkame, 200.

48- Tirmizî, Savm, 39; bkz. Fetvâlar, DİB, İstanbul 2019, s: 158; bkz. Bkz. İslâm Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2006, c: 32, s: 290-293.

49- Buhârî, Rikak 38. Bkz. Ez-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, mütercim: Kâmil Miras, İstanbul 1980, c: 12, s: 202-203.

50- Bkz. İbni Âbidin, Reddul-muhtar aled-durriel-muhtar, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 459-465; Molla Husrev, Dureru'l-hükkâm fî şehi gureri'l- ahkâm, İstanbul 1967, c: 1, s: 112-120; Ahmed el-Kudûrî, Kudûrî, İstanbul 1398, s: 16-17; İbrahim Halebî, Halebî Sağır, İstanbul 1973, s: 231-238; Şürûnbülâfî, Nûrul-izah, Mısır 1958, s: 76-79.

51- İbni Âbidin, Reddül-muhtar aled-düürî'l-muhtar, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 473; Serahsî, Ebû Bekir Şemsü'l-eimme, el-Mebsût, Beyrut 1404-1989, c: 2, s: 144-145; Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir bin Mesûd bin Ahmed,

Bedâi'us-sanâi, Beyrut 1406-1986, s: 288; Tahtâvî, Ahmed bin Muhammed, Hâşitetü't-Tahtâvî ala Merâkî'l-felâh Şerhi Nûri'l-îzâh, Beyrut 1408-1997, s: 411-412; el-Mavsîlî, Abdullah bin Mahmud, el-İhtiyar, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 68; Efendi, Mehmed Zihni, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 336; Halebî, İbrahim, Halebî Sağır, İstanbul 1973, s: 238; Haddâd, Ebû Bekir, Cevheretü'n-neyyire, İstanbul, 1978, c: 1, s: 125; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 170; Komisyon, İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, c: 4, s: 337-340.

52- Serahsî, Ebû Bekir Şemsü'l-eimme, el-Mebsût, Beyrut 1404-1989, c: 2, s: 144-145; Efendi, Mehmed Zihni, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, 336/3; Halebî, İbrahim, Halebî Sağır, İstanbul 1973, s: 238; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 170; Komisyon, İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, c: 4, s: 337-340.

53- İbni Mâce, İkametu's-salât, 173; bkz. Müslim, Müsâfirîn, 174; Ebû Dâvûd, Ramazan, 1; Tirmizî, Savm, 82; Tahtâvî, Ahmed bin Muhammed, Hâşitetü't-Tahtâvî ala Merâkî'l-felâh Şerhi Nûri'l-îzâh, Beyrut 1408-1997, s: 411.

54- ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, mütercim, Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB, Ankara 1980, c: 4, s: 70-92, 73; Tahtâvî, Ahmed bin Muhammed, Hâşitetü't-Tahtâvî ala Merâkî'l-felâh Şerhi Nûri'l-îzâh, Beyrut 1408-1997, s: 411; el-Mavsîlî, Abdullah bin Mahmud, el-İhtiyar, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 68; İslâm Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2011, c: 40, s: 482-483; Osman Şahin, Dergi Pak, Ramazan Gecelerini İhya İçin Kılınan Teravih Namazı, s: 5.

55- Buhârî, Teheccüd, 5, Salatü't-teravih, 1; Müslim, Salâtül-müsafirîn, 177-178; ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, mütercim, Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB, Ankara 1980, c: 2, s: 692, c: 4, s: 70-92; İbni Âbidin, Reddû'l-muhtar aled-düürü'l-muhtar, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 473; Molla Hüsrev, eddûrerü'l-hükkâm fî Şehi gureri'l-ahkâm, İstanbul 1967, c: 1, s: 119; Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir bin Mesûd bin Ahmed, Bedâi'us-sanâi, Beyrut 1406-1986, s: 288; el-Mavsîlî, Abdullah bin Mahmud, el-İhtiyar, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 68; Halebî, İbrahim, Halebî Sağır, İstanbul 1973, s: 238.

56- Teftezânî, Sadüddin, Şerhü'l-Akaidi'n-Nesefiye, İstanbul 2018, s: 16; ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, mütercim, Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB, Ankara 1980, c: 1, s: 102-105; Koçyiğit, Talat, Hadis Usûlü, Ankara tarihsiz, s: 87-88; Çakan, İsmail Lütfi, Hadis Usûlü, İstanbul 1990, s: 106.

57- Serahsî, Ebû Bekir Şemsü'l-eimme, el-Mebsût, Beyrut 1404-1989, c: 2, s: 145.

58- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 403.

59- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 403; Mehmed Rahmi Efendi, Tefcîrüt-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 208.

60- Buhârî, Tevhid, 1.

61- Ebû Dâvûd, Savm, 68; Tirmizî, Savm, 54; İbni Mâce, Sıyâm, 29.

62- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 239; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 462; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, 4293; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 403; Efendi, Mehmed Zihni, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 326-327; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 205; Ebu'l-Berekât Hasan bin Ammâr bin Ali eş-Şürûnbulâlî, Merâkıl-Felâh, İstanbul 1335, s: 74; İmam Gazâlî, İhya T, İstanbul 1973, c: 1, s: 555-556, 1039; Mehmed Rahmi Efendi, Tefcîrüt-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 207-208.

63- Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 5, s: 463; Mehmed Rahmi Efendi, Tefcîrüt-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 208.

64- Müslim, İlim, 15. Bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 6, Tirmizî, İlim, 15; İbni Mâce, Mukaddime, 14; Müslim, İmare, 133; Ebû Dâvûd, Edeb, 115, Neseî, İlim, 14; Ahmed bin Hanbel, Müsned, 4, 120, 5, 274, 357; . Wensinck, A.j, el-mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-hadîsi'n-nebevî (Concordance), Leiden 1943, c: 2, s: 141; Riyazü's-Sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, İstanbul 2005, c: 2, s: 26-33.